

„Virágokkal feldíszített kerékpárokra érkezünk Kolozsvárra...”

Az utászlaktanyától a Tisza forrásáig

Rovatunk alap gondolatához híven ez alkalommal is olyan sokat látott és tapasztalt személyt kerestünk fel, akinek mély humánmalátszótt gondolatai méltán lehetnek útjelző kövek a legendás tanármegszármazások számára. Az itt következő beszélgetésben KATONA BÉLA, az V. Zotmund utász zászlóalj egykori katonája vall életéről, kötődéseiről. Az 1999. február 9-én, Szegeden történt portréinterjú szövegét rövidítve közöljük.

Belvedere Meridionale: – *Béla bácsi! Először is azt szeretnénk kérni, hogy meséljen gyermekkoráról, ifjúkoráról!*

Katona Béla: – 1915-ben születtem. Fodor utca volt akkor, most azt hiszem más neve van neki, ott volt egy bizonyos kóroda, hát ott születtem én, de az édesapám a Pénzügyi Igazgatóságon volt szolga és benn a Pénzügyi Igazgatóságon volt lakásunk, szolgálati lakásunk. Hát sajnos, én amikor az édesapám meghalt, másfél éves voltam, úgyhogy az édesapámat én nem is ismertem. (...) A házban (a Zárda utca 21. szám alatt laktunk, a felsővárosi templommal szemben) volt egy nyugalmazott iskolaigazgató (a kereskedelmi iskola igazgatója) olvasta az újságban, hogy egy jó rajzoló faszobrásztanulónak fölvesznek. Aztán megmutatta az édesanyámnak, hogy nézze Katonáné – azt mondja – a maga fiát még az Isten is faszobrásznak teremtette, mert nagyon szépen rajzol. Hát azután az anyám az elvitt oda a mesterhez a Deák Ferenc utcába (ottan az iparkamara, ott volt ez a faszobrászmester). Vári Lajosnak hívták. Három és fél évig tanultam, de mikor felszabadultam, akkor meg a sima bútorok jöttek a divatba. Úgyhogy egy évvel a felszabadulás előtt tudtam azt, hogy most már munkanélküli leszek. És akkor hát mit csináljak, jelent-

keztem pénzügyőrnek fent Pesten a Kőbányán (ott volt a Pénzügyőri Iskola) és hát fel is vettem, úgy hogy a bizonyos felvételi vizsgán túllestem. Mondták, hogy majd értesítenek, hogy mikor kell oda felmenni a tanfolyam kezdetére. De közben tudtam, hogy van Pesten három faszobrász kollégám. Elmentem, felkerestem őket, és ahogy oda megyek, na – azt mondja –, Béla, mi újság? Mi van? Van munka? Hát, mondom nincs. Mondom: finánc akarok lenni, nem faszobrász ugye, mert az volt a mester-ségem. Hát azután ők kinevettek, hogy hát csak nem bolondultam meg, hogy pénzügyőr leszek, itt egy héten többet keresek a faszobrász szakmával, mint a pénzügy-őrségnél. Megvan a szerszám? – kérdi. Mondom: meg. Mert a mi szakmánkhoz hetven darab véső, meg egy bunkó kellett, amivel ütöttük a vésőt. Na hát – azt mondja – ha itt a szerszám, már holnap dolgozhatok. Felvittem a szerszámaimat mindet, és ott dolgoztam. Ez volt 1939-től '41-ig.

B. M.: – *Hol volt a katonai kiképzése?*

K. B.: – '37-ben, a Rába utcában az utászlaktanyában.

B. M.: – *Ez volt a Zotmund utász zászlóalj?*

K. B.: – V. Zotmund utász zászlóalj, igen. Ott is szerencsétlen voltam, mert mikor sorozásra hívtak, akkor megkérdezték tőlem, hogy milyen katona akarok lenni. Hát ugye, ha már lehet választani, akkor repülő szeretnék lenni. Jól van – felnézett – elmehetek. Amikor hívtak, hogy a behívómat vegyem át, akkor már olyan katonásan (pedig civil volt az illető): Na itt írja alá! Hát azután hogy aláírom, kezembe nyom egy papírt. Megyek le a lépcsőn, és akkor látom, hogy az V. utász zászlóaljhoz vonuljon be. De közben meg én az öreg barátaimmal,

akik már leszereltek, beszélgettem, milyen katonának volna jó lenni? Azt mondják minden legyél, csak utász ne. Ennek dacára, hogy repülő akartam lenni, végül is utász lettem. De hát nem bántam meg, mert mondom azután századírnök voltam.

B. M.: – *Milyen kiképzést kaptak mint utászok?*

K. B.: – Volt ladikjárás, hídverés, aknatelepítés. Nekünk ugye az volt a fő feladatunk, hogy erőszakos folyamatkésnél voltak rohamcsónakok, és hidakat kellett építeni mindenütt.

B. M.: – *Egy ilyen könnyűhídépítés mennyi ideig tartott?*

K. B.: – Volt egyszer egy bizonyos verseny, hogy mennyi idő alatt tudtuk ott a Boszorkányszigetnél átverni. Hát nem kellett még egy fél óra, se és átvértük a Tiszán a hidat.

B. M.: – *Milyen volt a zászlóalj legénysége, a társaság milyen volt?*

K. B.: – Nagyon jó társaság volt. Büszke voltam rá, hogy mert ott mind olyan derék fiúk voltak.

B. M.: – *Alföldiek voltak?*

K. B.: – Igen, alföldiek mind, a környékbeli falukból, tanyákból, városokból. Volt egy nagyon kemény katonatiszt, akkoriban jött ki a Ludovikáról. Czékus Endrének hívták. Dorozsmai születésű volt, és borzasztó kemény. Úgyhogy megszorongatott bennünket nagyon. De közben elhelyezték ezt a Czékus hadnagyot valahova. Ott is utász zászlóalj volt, és mikor elköszönt tőlünk, akkor sírva köszönt el, pedig sokszor úgy megcincogtatott bennünket, hogy az tényleg. Nagyon katonásak voltak (abban az időben meg különösképpen) ezek a „jutasi őrmesterek”. Büszkék voltunk arra, hogy katonák lehetünk. Abban az időben, míg valaki le nem szerelt, nem is foglalkoztak a lányok vele, mert amikor bevonul katonának (elviszik ide, elviszik oda), akkor úgyis talál magának valakit.

Huszonhárom évesek voltunk mikor leszereltünk, aztán már könnyebben lehetett a kislányokat megtalálni.

B. M.: – *Kalakult-e valamiféle csapatszellem? Büszkék voltak arra, hogy „mi, utászok különbek vagyunk, mint a gyalogság”?*

K. B.: – Igen, ez érdekes volt. A gyalogosok kisebbek is voltak. Amikor fenn voltunk a Kárpátokban, 1944-ben, ott két tiszt beszélgetett és kihallgattam őket, akkor azt mondja a másik tiszt (erdélyi székely fiúkból összeállított zászlóaljhoz tartozott): a ti fiaitok mind olyan derék fiúk, derék katonák, de nézd a mieink mind olyan kicsi pöttömök. Ugye büszkék voltunk rá. Büszkék voltunk erre a névre: Zotmund utász zászlóalj. Mi műszakiak sok mindent csináltunk. Sok feladat várt ránk, nem úgy, mint a gyalogságra vagy mondjuk a híradósokra. Ha '42 például, amikor előre mentünk, az oroszok az előnyomulásnál gyors ütemben vonultak vissza, és ha mondjuk netán megtorpant a gyalogság, akkor megálltak és az utászoknak (nekünk) oda kellett menni és akkor fel kellett szedni az aknákat, amik le voltak telepítve. Ha visszafelé vonultunk, akkor meg leghátul kellett lenni, mert ugye a hidakat fel kellett nekünk robbantani. Komoly, nehéz munkák voltak ezek.

B. M.: – *Az erdélyi bevonulással kapcsolatban milyen emlékeket őriz?*

K. B.: – Az erdélyi bevonulás nagyon megrázó volt. Az emberek sírtak. Mi kerékpárosok voltunk, hát virágokkal úgy feldíszították a kerékpárunkat, hogy alig tudtunk menni. Azt elmesélni vagy elmondani lehetetlen, hogy mikor azok fölszabadultak milyen boldogok voltak. Mikor odaértünk Bihardiószegre (ez közvetlen a határon túl, 15 kilométerre volt) a román vezetők már elmenekültek onnan. A magyar vezetők – akik a községben valamit jelentettek – mikor mi bementünk oda, megkérték a századparancsnokot, hogy

engedje meg, hogy mindenkinek kimaradása legyen, mert minden háznál egy terített asztal várja a katonákat. Hát aztán persze a parancsnok megengedte. Reggel hatkor – azt mondja – fiúk itt sorakozzanak a téren. Mindenütt terített asztal volt, és ahol valamelyik házra nem jutott katona, akkor átjött a férj és a feleség, és azt mondják: mi hozzánk is jöjjenek katonák. Meg minálunk szóval még nem voltak. Reggel összegyűlekeztünk, és akkor mentünk tovább Nagyváradra meg Kolozsvárra. Mondom, ez egy olyan élmény volt, hogy azt soha nem lehet elfelejteni.

B. M.: – *Részt vettek a nagyváradi és a kolozsvári díszbevonuláson is?*

K. B.: – Igen. Volt is egy ilyen képeslapom, de hát azt most nem találok meg. Ott a kerékpáros utászok le voltak fényképezve, ahogy a sok virágokkal fel voltunk díszítve – gyönyörű szép volt!

B. M.: – *Nagyszalontán Arany János szavaival köszöntötték a bevonulókat...*

K. B.: – Nagyon szép volt. Elhangzott a szó, zeng az induló, győztesek megint... – hogy is volt az? ... *Várnak újra mind régi bércünk. Édes Erdély itt vagyunk. Érted élünk és halunk, győz a szittya fergeteg, a rohanó sereg. Lépteink nyomán fönk a Hargitán...* – szóval gyönyörű szép volt ez, gyönyörű szép volt az erdélyi bevonulás.

B. M.: – ... és – *feltételezhetően* – az *alukulat morálja is kiváló volt...*

K. B.: – Kiváló volt, igen hát szóval mindenki boldog volt, aki abban részt vett. Hát mikor visszamentem Budapestre, ugye a kollégákhoz az ülóbútor üzembe, az volt a helyzet, hogy mikor így a moziban így nézték, hogy vonulnak a katonák – sírtak ottan, hogy miért nem lehetnek ők katonák. Volt, aki ment és jelentkezett volna önként, ő is akar katona lenni (hogy ő is valahova menjen), de hát nem adatott neki meg, hogy ő is ott legyen.

B. M.: – *Az erdélyi bevonulás után Önt rögtön leszerelték?*

K. B.: – Erdélyi bevonulás... Ott egy fél évig voltunk benn tulajdonképpen. Maradtak még aztán olyanok, akik megszálló katonák voltak, de minket hazahoztak őszszel.

B. M.: – *Milyen körzetben tartózkodtak Erdélyben?*

K. B.: – Erdélyben – mondom – Bihar-diószegen voltunk egy jó darabig. Ott építettünk is egy országszászlót. Találtunk mindenfélét, terméskövek meg nem tudom mi volt. A piros-fehér-zöld zászló hatalmas árbocon ott ment és akkor a községnek átadtuk és akkor aztán mentünk tovább. Nagyvárad és Kolozsvár felé.

B. M.: – *Kaptak valami különleges felkészítést a Károly-vonal áttörésére? Gyakoroltatták Önökkel, hogy lehet egy erődöt áttörni?*

K. B.: – Nem, tulajdonképpen ilyenről nem volt szó. A felvidéki bevonulás 1938–39-ben volt. Na ottan felrobbantottuk az erődöt. A románokét felrobbantani nagyon nehéz lett volna, mert nagyon nagyok voltak, úgyhogy azokat nem robbantottuk fel. A Felvidéken, mikor voltunk Losonc, Léva, Fülek azon a részen, hát azok nem voltak nagyok. Nem voltak nagyobbak azok az erődök, mint egy szoba, úgyhogy aláraktunk ilyen kilós ekrazit szelencéket, azokat felrobbantottuk. Volt, hogy amikor feldobta, megfordult a levegőben, aztán visszadobta. Persze nekünk el kellett menni messzire fedezékbe, mikor aláraktuk és akkor volt az a bizonyos angol gyújtózsínór, ami ugye egyszer robbantotta a többi zsínórt és akkor aztán mind, egyszerre a levegőbe dobta az egész erődöt.

B. M.: – *A Felvidéki bevonulás milyen útvonalon zajlott le?*

K. B.: – Emlékszem, Szegedről indultunk el, mi előre a századparancsnokkal (én felderítő is voltam közben) és a századunk, az utánunk jött. Gyönyörű szép helyen voltam ott. Losonc, Léva meg Fülek, azon a részen voltunk ott a Felvidéken. Ott se sokáig

voltunk tulajdonképpen. Aztán utána meg mentünk a Kárpátaljára. Egy gyönyörű szép bevonulás volt megint. Hát azok a Huszt, Técső, Máramarossziget, Aknaszlatina, Beregszász, meg azon a részen fel oda a havasokba, ahol a Tisza eredt.

B. M.: – *Kőrösmező, Rahó...*

K. B.: – Kőrösmező, Rahó igen. Ott mindezt végigjártuk. De gyönyörű szép volt az a vidék! Még emlékszem rá, hogy egy tízméteres valami kis patakocsksa volt, és mondták, hogy ez a Tisza.

B. M.: – *A polgári lakossággal milyen viszony alakult ki?*

K. B.: – Azokkal nagyon jó. A Felvidéken magyarokkal találkoztunk. Kárpátalján ruszinokkal.

B. M.: – *Partizánakciókkal nem találkoztak?*

K. B.: – Nem. Nem, ott nem volt olyan.

B. M.: – *Az utat végig kerékpáron tették meg?*

K. B.: – Nem. Akkor még nem kerékpárosok voltunk, csak Erdélyben voltunk már kerékpárosok, meg Délvidéken. Mikor '42-ben kimentünk a Donhoz, ott is kerékpárosok voltunk és mikor '44-ben megint behívtak és akkor felmentünk a máramarosi havasokba, akkor is kerékpárosok voltunk. Emlékszem, hogy egy nap mentünk át a Radnai-hágón... A kerékpárokat, emlékszem, fel kellett tolni a hágóra, a legtetejére és mikor felértünk (hát bizony megszenvedtünk érte), akkor utána lefelé mindig a pedálon kellett állni (a fékpedálon) és akkor mentünk lefelé, vagy két-három óra hosszát, négy óra hosszát csak lefelé. Amikor leértünk, akkor még ugyanaznap mentünk a Borsai-hágóra megint fel. Nagyon megszenvedtük akkor.

B. M.: – *Milyenek voltak azok a kerékpárok?*

K. B.: – Magyar gyártmányúak. Csepel kerékpárok voltak.

B. M.: – ... *Maiakkal összehasonlítva?*

K. B.: – Nagyon stabil kerékpárok voltak. Direkt a honvédségnek csinálták, nagyon erős, jó kerékpárok voltak. Az volt a helyzet, hogy persze kerékpárról lévén szó, defekt vagy valami mindig előfordult. Amikor mentünk, a legvégén a századnak mindig volt két vagy három ilyen szerelőkocsi, amin volt – nem tudom én – hús, huszonöt vagy harminc kerékpár az egyik kocsin. Akkor, ha valakinek valami baja volt a kerékpárral, lemaradt, feladta a szerelőkocsira, leadtak neki egy másik kerékpárt és aztán ment tovább a század után.

B. M.: – *Ezzel a kerékpárral egy óra alatt hány kilométert lehetett megtenni?*

K. B.: – Hát olyan nagyon erőltetett menetben nem mentünk, de én gondolom, azért a 30-35 kilométert simán lekerékpároztuk, mert hát ugye fiatalok voltunk, jó volt a kerékpár, meg hajtotta az embert az a vágy is, hogy odaérjünk minél hamarabb, ahova akarunk menni. És jobbról-balról az a tömeg – mondjuk nem Oroszországot érttem, mert hát ugye ott nem volt – de Erdély vagy pedig a Délvidék, azért hát ezek a magyarok mind kinn voltak az út szélén és integettek. Ha mondjuk leszálltunk, megálltunk, hát puszilgattak bennünket, nyakunkba borultak. Különösen Erdély, hát az egy felejtethetlen valami volt.

B. M.: – *A kerékpáron kívül milyen jellemző felszerelési tárgyuk volt, ami megkülönböztette Önöket a többi katonától?*

K. B.: – A pokróc a kormányra volt felcsatolva szíjjal, és a puskának is volt egy bizonyos hely. Keresztvágó fűrész, meg kisorske meg ácskapocs. Ez mind a hátunkon volt, kinek milyen jutott. Ki voltunk mi díszítve gyönyörű szépen. Mikor a Donhoz mentünk ki, magunkat is elnéztük, hogy úgy ki voltunk díszítve, mint egy karácsonyfa.

Hát az oroszokkal, mikor ugye találkoztunk (meg hadifogságba is estek orosz katonák) velük, akkor láttuk, hogy annak

tulajdonképpen a hátán volt egy kis zsák, amiben volt a lőszer, meg 1-2 konzerv és akkor aztán volt neki a golyószóró vagy a gépfegyver a kezében. Annak nem volt pokróc, meg ilyen különböző felszerelés, úgyhogy az egész másképp nézett ki. De mikor mi mentünk ki (hát az már '44-ben volt), akkor hát minden felszerelést otthagytunk. Tulajdonképpen, ahol a szálláshelyünk volt, még a vacsorát sem engedték kiosztani, olyan gyorsan kellett mindjárt menni.

Akkor nem tudtuk még, hogy olyan borzalmas események elé nézünk. Odakért magához a Preplár százados. Nagyon kemény ember volt. Szegedi. Katona volt az egész család. Az édesapja is tábornok volt ennek a századosnak. Én csodálkoztam rajta, mert én szakaszvezető voltam, ő meg százados, hát abban az időben nem úgy volt, hogy lehetett haverkodni egy századossal (még egy hadnaggyal se). Akkor éjjel mentünk ki oda a Tisza-partra az állásokba, és egyszer odajött mellém és mondta: „Katona! Gyere ide mellém és legyünk együtt! Ne hagyjál el! Te is szegedi vagy meg én is. Valamelyikünket valami éri, a másik üzen róla a családnak.” – Na, és akkor itt következett be a tragédia, hogy ott szétrendezte a századot, beásták magukat, ne-

künk volt a géppuskánk, más ilyen komoly felszerelés nem volt, csak a puska. Golyószóró talán ha kettő volt a századnál. Délelőtt körülkaptak bennünket az oroszok, és hát láttuk, hogy mindig többen vannak. Hát persze, nálunk ezzel a puskával (mindig ugye a závarzatot kinyitottuk, rálöktük a töltényt, megint lecsuktuk)... addigra az orosz a golyószóróból, meg a dobtárasból rengeteg töltényt kilőtt. A mieink amikor látták, hogy az oroszok sokan vannak, és mi nem tudunk ellenállni, akkor szaladtak. Mi is kiugrottunk a századossal a gödörből, amit ástunk magunknak, és hogy szaladtunk, én valahogy elkeveredtem a századostól. Elkapott egy orosz mindjárt, és akkor hát a karórámát meg a zsebtárcámát meg mindent, amit tudott, tőlem elszedett. És akkor nézem, hogy a Preplár százados harmad magával a kukoricásba szaladt. Hát persze az oroszok azt nézték, hogy három ember megy, de ha tudták volna, hogy ez a századparancsnok százados, akkor biztosan utánaeredtek volna. Szóval itt jártam meg, hogy ő azt mondta, hogy ne hagyjuk el egymást, hát én valahogy ottan úgy a nagy rohanásban elkeveredtem tőle. És azután ő megúsza fogság nélkül, én meg négy év fogságba kerültem...

JANCSÁK CSABA – KISS GÁBOR FERENC

